

КАНЦЭПЦЫЯ «ПАДРУЧНІКА НОВАГА ПАКАЛЕННЯ»

Дзіпра Т.П., Козел В.І., Наўроцкая І.В.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Раскрываюцца паняцці «рэфлексіўнае адукацыйнае асяроддзе», «падручнік новага пакалення». Вылучаецца спецыфіка вучэбнай дзейнасці студэнтаў ва ўзаемадзеянні з выкладчыкам пры выкарыстанні сучаснага дапаможніка па дысцыпліне «Беларуская мова. Прафесійная лексіка». Падкрэсліваецца роля модульнай структуры падручніка ў фарміраванні неабходных кампетэнцый студэнтаў.

Ключавыя словы: дыдактычная эўрыстыка, эўрыстычны дыялог, рэфлексіўнае адукацыйнае асяроддзе, індывідуальная карціна свету, падручнік новага пакалення, модульны і інтэрактыўны вучэбны рэсурс.

Агульныя патрабаванні да заняткаў па мове выцякаюць з задач, якія грамадства ставіць перад вышэйшай школай: узбройваць навучэнцаў свядомымі, глыбокімі і трывалымі ведамі, якія ствараюць аснову выхавання, фарміравання сучаснага светапогляду; фарміраваць у студэнтаў трывалыя ўменні і навыві маўлення, чытання, пісьма, правапісу і г. д., якія садзейнічаюць іх актыўнаму ўдзелу ў жыццядзейнасці грамадства; выхоўваць і фарміраваць у навучэнцаў на занятках наступныя рысы характару: актыўнасць, уменне пераадолюваць цяжкасці і дабівацца мэты, сумленнасць, праўдзівасць, працавітасць і іншае; абуджаць пазнавальныя інтарэсы, творчасць, ініцыятыву, самастойнасць, вучыць прымяняць веды і ўменні ў практычнай дзейнасці; фарміраваць матывы вучэння, патрэбы ў ведах, разуменне неабходнасці моўнай кампетэнтнасці [1, с. 147].

Настаўніку і выкладчыку важна не столькі прад'явіць навучэнцу суму гатовых і правільных ведаў, а дапамагчы раскрыць патэнцыял вучня, навучыць ставіць пытанні і мэты, рэфлексіраваць, развіваць пазнавальныя, творчыя і арганізацыйныя здольнасці асобы. Як слушна адзначае доктар педагагічных навук А. Д. Кароль, калі навучыць вучня задаваць пытанні, гэта значыць – атрымаць ключ да развіцця крэатыўнай, сталай маральна асобы, якая будзе здольная да самазмянення і адміністравання свайго адукацыйнага, а потым і жыццёвага шляху [2, с. 3-4]. Рашэннем вышэйпералічаных задач займаюцца два навуковыя напрамкі сучаснай педагогікі – дыдактычная з'яўшчына і сістэма навучання на аснове з'яўшчынага дыялогу.

Як нам бачыцца, гэтыя напрамкі яшчэ непасрэдна звязаны з паняццем “рэфлексійнае адукацыйнае асяроддзе” (далей РАА), якое пачынае актыўна распрацоўвацца і даследавацца ў педагогіцы на пачатку XXI стагоддзя. Пад РАА даследчыкі разумеюць сістэму ўмоў развіцця асобы, што адкрывае апошняй магчымасць самадаследавання і самакарэкцыі сацыяльна-псіхалагічных і прафесійных рэсурсаў. Студэнт і педагог маюць магчымасць ствараць адукацыйнае асяроддзе на аснове сваіх патрэб і ў адпаведнасці са сваім напрамкам развіцця. Таму для РАА не характэрна наяўнасць навязаных звонку і цвёрда рэгламентаваных метадаў працы і праграм. Магчымасці, умовы, спосабы дзейнасці, адносіны, уласцівыя адукацыйнаму асяроддзю, якія рэалізуе студэнт у выніку засваення культуры праз асабісты рэфлексійны вопыт, становяцца параметрамі новага рэфлексійнага асяроддзя. Такім чынам, РАА – гэта, перш за ўсё, прастора свабоды, галоўная прыкмета гуманістычнай адукацыі. РАА дазваляе набыцця метады класічнай адукацыі творча пераносіць на пэўную сучасную сітуацыю [3].

Мова займае асаблівае месца ў структуры чалавечай свядомасці: яна і ўплывае на наша ўспрыманне навакольнага свету, мімаволі навязваючы нам пэўнае бачанне падзей, з'яў і сітуацый, і адначасова з гэтым апісвае нашы ўражанні, г.зн. выкарыстоўваецца намі як інструмент. Такім асаблівым становішчам мовы вызначаецца і асаблівае месца моўных дысцыплін у сістэме атрымання вышэйшай адукацыі. Мова з'яўляецца галоўным інструментам інфармацыйнага ўздзеяння, фарміравання грамадзянскасці і патрыятызму, ажыццяўлення сацыяльнага ўзаемадзеяння. Да таго ж несумненна, што нацыянальная мова – з'ява, якая аб'ядноўвае розных людзей у адну нацыю.

Канцэпцыя стварэння «падручніка новага пакалення» па дысцыпліне «Беларуская мова. Прафесійная лексіка» абумоўлена наступнай мэтай: стварыць сучасны, вучэбна-практычны і адаптыўны рэсурс, які развівае крытычнае мысленне, кампетэнцыі XXI стагоддзя (камунікацыя, супрацоўніцтва), навыкі самаарганізацыі і жыццёвыя кампетэнцыі, а таксама забяспечвае глыбокае разуменне вучэбнага матэрыялу. Актуальнасць выдання вызначаецца павышанымі патрабаваннямі да сучаснага спецыяліста, грамадзяніна, да псіхолога-педагагічнай і маўленчай культуры моладзі.

Аўтары дапаможніка (А. А. Албут, Т. П. Дапіра, В. І. Козел, І. В. Наўроцкая) паставілі перад сабой наступныя задачы:

стымуляваць актыўнае навучанне праз практычныя заданні, праекты і рэфлексію;
забяспечыць міждысцыплінарныя сувязі і прымяненне ведаў у рэальных жыццёвых сітуацыях;
падаваць матэрыял у дыферэнцыраваных шляхах (базавы — для ўсіх; паглыблены — для зацікаўленых);

інтэграваць лічбавыя і мультымедычныя рэсурсы для візуалізацыі і інтэракцыі;
падтрымліваць інклюзіўнасць і адаптацыю для навучэнцаў з рознымі патрэбамі;
далучаць навучэнцаў да сістэмы нацыянальных каштоўнасцей;

выхоўваць павагу да духоўнай і інтэлектуальнай спадчыны беларускага народа, традыцый і каштоўнасцей прыярытэтаў Рэспублікі Беларусь і вышэйшай навучальнай установы (БДУІР);

фарміраваць імкненні да перспектыўнага развіцця беларускай мовы.

Вышэйназваныя мэты і задачы падручніка абумовілі адпаведную назву дапаможніка: “Пазнаём Радзіму, сябе і будучую прафесію: практыкум па вучэбнай дысцыпліне «Беларуская мова (прафесійная лексіка)»”.

Арыгінальнасць дапаможніка выяўляецца праз прапанову аўтарамі разнастайнага лінгвістычнага матэрыялу для практычнага засваення вучэбнай дысцыпліны «Беларуская мова. Прафесійная лексіка» ва ўзаемадзеянні з наступнымі пытаннямі педагогікі: сутнасць адукацыі як сацыякультурнага феномена і агульначалавечай каштоўнасці, праблема выхавання і сацыялізацыі асобы, пытанні сям'і, прафесійнага станаўлення, развіцця патэнцыялу асобы і рэалізацыі яе ў будучыні.

У адпаведнасці з акрэсленымі задачкамі практыкум складаецца з чатырох частак: 1. Асоба. 2. Сям'я. 3. Універсітэт. 4. Радзіма. Структура дапаможніка прадстаўлена модульнай арганізацыяй: заняткі згрупаваны ў модулі па тэматыцы; кожны модуль — самастойная адзінка з мэтамі, матэрыялам, практыкаваннямі.

Адначасова метады і прыёмы навучання, якія выкарыстоўваюцца ў практыкуме, і прывядзём некаторыя прыклады заданняў, у якіх яны рэалізуюцца:

1. Проблемнае навучанне: студэнты атрымліваюць рэальную праблему і шукаюць рашэнні з выкарыстаннем вучэбнага матэрыялу.

Прыклад задання: «Прачытайце тэксты, якія знаёмяць з лексмай «Сям'я», што выкарыстоўваецца ў розных галінах ведаў. Паразважайце, якія з прапанаваных значэнняў павінны быць у моўнай кампетэнцыі для вашай будучай прафесіі».

2. Праектнае навучанне : модулі ўтрымліваюць праект, які інтэгруе тэорыю і практыку.

Прыклад задання: «Прачытайце навуковы тэкст «Самасцвярджэнне». Зрабіце пераклад выдзеленых слоў і словазлучэнняў на беларускую мову. З дапамогай метадыкі «Стратэгіі самасцвярджэння асобы» А. П. Нікіціна і Н. Я. Харламенкавай адзначце, якой стратэгіі ў сітуацыі жыццёвага напружання аддаце перавагу менавіта вы. Адказ абгрунтуйце. Складзіце старонку «Праграмы планавання асабістага поспеху», дзе пералічыце паказчыкі, якія вызначаюць вашу гатоўнасць да канструктыўнага самасцвярджэння, і задачы па іх паляпшэнні».

3. Навучанне праз даследаванне : заахвочванне пытанняў, самастойнага пошуку інфармацыі і праверкі гіпотэз.

Прыклад задання: «Пазнаёмцеся з работай студэнтаў БДУІР «Моўныя паводзіны віртуальнай асобы: ТРОЛІНГ, ФЛУД, ФЛЭЙМ», падрыхтаванай для студэнцкай навуковай канферэнцыі. Паразважайце на тэму паводзінаў асобы ў інтэрнэце. Напішыце кароткае эсэ, як, на вашу думку, заставацца культурнай асобай пры камунікацыі ў інтэрнэт-прасторы».

4. Візуалізацыя і мадэляванне: інфаграфіка, схемы, інтэрактыўныя мадэлі для разумення складаных паняццяў.

Прыклад задання: «Зрабіце анонс кнігі, якую вы знайшлі ў кнігарні, па паляпшэнні паказчыкаў міжасобаснага ўзаемадзеяння. Вазьміце інтэрв'ю у 10 знаёмых і незнаёмых чалавек на тэму «За што яны любяць жыццё?» і стварыце відэаролік прыкладна на 3 хвіліны, прэзентуйце яго ў групе».

5. Камбінацыя афлайн і анлайн – фліпд-клас, які спалучае матэрыялы для самастойнага вывучэння разам з заняткамі ў аўдыторыі, дзе праходзіць практычная апрабацыя і дыскусія.

Прыклад задання: «Пазнаёмцеся са зместам навуковага артыкула. Знайдзіце ў тэксце тлумачэнне паняццяў дзетаэнтрызм, сіблінг, інфантылізацыя, эгаэнтрызм, чайлдфры і перакладзіце тлумачэнне слоў на беларускую мову. Паразважайце, чаму ў нашым грамадстве з'явіўся такі феномен, як усвядомленая бяздзетнасць. Устанавіце прычыны добраахвотнай адмовы ад нараджэння дзяцей і прапануйце рашэнне праблемы. Падрыхтуйце кантэнт электроннага часопіса «Бэбі бокс Антыстрэс». Правядзіце даследаванне, як інтэрнэт уплывае на фарміраванне сямейных каштоўнасцей. Назавіце станючыя і адмоўныя фактары».

6. Рэфлексійныя практыкі: пытанні для самаправеркі, міні-дэбрыфінгі пасля заданняў.

Прыклад задання: «Паразважайце над паняццем «нацыянальная культура». Якія ў яе складнікі? Прыведзіце прыклады на кожны пункт вашага спіса складнікаў нацыянальнай культуры. Перакладзіце слова «складнік» на рускую мову. Зрабіце выснову пра заканамернасці перакладу дзеепрыменнікаў на беларускую мову. Даведайцеся, што ўключана з беларускай нацыянальнай культуры ў спісы матэрыяльнай і нематэрыяльнай спадчыны ЮНЕСКА. Складзіце адпаведную табліцу. Каротка ахарактарызуйце кожны пункт».

7. Індывідуалізацыя і дыферэнцыяцыя: мультыплікатары задач, адаптыўныя маршруты для розных рытмаў засваення.

Прыклад задання: «Пазнаёмцеся з вершам М. Ісакоўскага «Формула кахання». Пачытайце пераклады твора на беларускую мову папярэднікаў-студэнтаў БДУІР. Паспрабуйце перакласці самі, а таксама з дапамогай нейрасеткавых сэрвісаў».

8. Ацэначныя практыкі: кароткія заданні, самаправеркі, праекты, прэзентацыі.

Прыклад задання: «Прачытайце тэкст пра сваякоў, прадстаўлены студэнткай БДУІР на Рэспубліканскім маладзёжным патрыятычным форуме "Цытадэль Памяці" (1 месца ў намінацыі "Эсэ"). Узгадайце і падрыхтуйце невялікі вусны апавед пра Герояў сваёй сям'і».

9. Ацэнка не толькі ведаў, але і навыкаў: камунікацыя, крытычнае мысленне, творчасць.

Прыклады заданняў: «Напішыце рэзюмэ да тэксту «Якасці сапраўднага вучонага». Паразважайце, якімі з іх вы б хацелі быць надзелены, як можна іх у сабе выхоўваць, развіваць?».

Важна адзначыць, што метады праблемнага і праектнага навучання, а таксама навучання праз даследаванне рэалізуюцца ў вучэбным дапаможніку праз знаёмства з навуковымі артыкуламі, нататкамі, інтэрв'ю, творчымі работамі, распрацаванымі ў межах навукова-даследчай і выхаваўчай работы, якая ажыццяўляецца на кафедрах агульнаадукацыйных дысцыплін БДУІР. Такія праекты маюць свае традыцыі, працяглую гісторыю, і навучэнцы могуць праз вывучэнне дысцыпліны «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» далучыцца да мерапрыемстваў, якія штогод рэалізуюцца ва ўніверсітэце, а таксама прадставіць свае ідэі і распрацоўкі. Гэта ў сваю чаргу ўцягвае студэнтаў з першага курса ў актыўную навуковую і творчую дзейнасць ва ўстанове адукацыі і дазваляе стварыць і рэалізаваць уласны навуковы або творчы праект.

Істотна, што ў распрацаваным дапаможніку выхаваўчы аспект выходзіць на першы план і пранізвае ўсе ўзроўні наступных заданняў. Такім чынам тэксты выхаваўчай скіраванасці з'яўляюцца канвой для выканання моўных практыкаванняў, што садзейнічае найбольш эфектыўнай рэалізацыі выхаваўчага патэнцыялу: не толькі навучанне, але і выхаванне будучай інжынернай эліты з актыўнай грамадзянскай пазіцыяй, якая імкнецца да пастаяннага маральнага і этычнага самаўдасканалення. Развіваць і падтрымліваць названыя імкненні сродкамі нацыянальнай мовы, напрыклад, дазваляе актыўнае супрацоўніцтва з карпаратыўным сродкам масавай інфармацыі ўніверсітэта – газетай “Імпульс” – у межах вывучэння дысцыпліны “Беларуская мова (прафесійная лексіка)”. Так, у дапаможніку прадстаўлены паліграфічна прыгожа аформленыя навуковыя работы студэнтаў і курсантаў у рубрыцы “Дзеля міру: на вахце памяці студэнты БДУІР”, прысвечаныя вывучэнню гісторыі сям’і ў праекцыі падзей Вялікай Айчыннай вайны [4]. Матэрыялы такога характару маюць вялікае ідэалагічнае і выхаваўчае значэнне дзякуючы далучэнню моладзі да працэсу захавання гістарычнай памяці савецкага (у тым ліку беларускага) народа. Толькі ў 2024 і 2025 каляндарных гадах у рубрыках газеты «Імпульс» БДУІР, прысвечаных 80-годдзю вызвалення Беларусі, генацыду і 80-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайны, быў апублікаваны цыкл з 42 матэрыялаў, падрыхтаваных студэнтамі і курсантамі нашага ўніверсітэта. Гэтыя вынікі пошукавай працы сталі плёнам вывучэння розных крыніц інфармацыі, з’яўляюцца ўнікальнай дакументальнай хронікай і становяцца прадуктыўным метадам патрыятычнага выхавання моладзі.

Такім чынам, выкладчык падчас работы з дапаможнікам арганізуе актыўнасці, кіруе дыскусіямі, дае карэктывную зваротную сувязь і падтрымлівае індывідуальныя маршруты. Звернем увагу на тое, што модульная структура падручніка дазваляе мяняць і дапаўняць змест без перапрацоўкі ўсяго дапаможніка, што вельмі зручна і важна ў зменным працэсе навучання.

Падручнік новага пакалення — гэта інтэрактыўны, модульны і гнуткі вучэбны рэсурс, арыентаваны на развіццё не толькі ведаў, але і кампетэнцый. Ён сумяшчае практыку і тэорыю, дае магчымасць дыферэнцыяцыі, падтрымлівае настаўніка і інтэгруецца ў сучаснае лічбавае асяроддзе. Пры распрацоўцы галоўная ўвага была скіравана на практычнай значнасці заданняў, матывацыі вучняў і набыцці неабходных жыццёвых навыкаў і кампетэнцый.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Львов, М. Р. Словарь - справочник по методике русского языка: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Рус. яз. и лит.» / М.Р. Львов. – М.: Просвещение, 1988. – 240 с.
2. Король, А. Д. Обучение через открытие: в поисках ученика : книга для учителя и родителя / А. Д. Король. – 2-е изд., перераб. и доп. – Минск: Вышэйшая школа, 2019. – 253 с.
3. На пути к рефлексивной образовательной среде вуза URL: <http://credonew.ru/content/view/464/30> дата звароту: 25.03.2026.
4. Наўроцкая, І.В. Рубрыка “Вахта памяці” ў газеце “Імпульс” (БДУІР) / І. В. Наўроцкая URL: https://libeldoc.bsuir.by/bitstream/123456789/61300/1/Naurockaya_Rubryka.pdf дата звароту: 02.04.2026.